

С. ЗЕМЛЯНСЬКА

Участь громадських об'єднань, благодійних фондів, приватних осіб у мінімізації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС

26 квітня 1986 р. – трагічна дата в історії людства: на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, майже в центрі Європи, сталася аварія, яку кваліфікують як найбільшу на планеті техногенну та екологічну катастрофу.

Минуло понад два десятиліття, але Чорнобиль не став минулим. Він нагадує про себе щодня численними проблемами у долях мільйонів людей. Ядерний розпад все ще триває у часі і просторі, а готових рецептів подолання наслідків подібних катастроф не існує.

Зі 122 тонн палива, що знаходилися в реакторі блоку, близько 4 % були викинуті у повітря протягом 10 днів. В основному це – радіоактивний йод, стронцій, плутоній, цезій. З урахуванням розпаду сумарний викид становив 50 мільйонів кюрі, що рівнозначно вибуху понад 500 атомних бомб, аналогічних тій, яку скинули на Хіросіму¹. Гарячий струмінь від зруйнованого реактора піднявся на висоту понад кілометр. Хмара, що виникла над ЧАЕС, під дією вітру посунулася на північ, накривши українське Полісся, прилеглі райони Білорусі та Росії, захопила території Польщі, Німеччини, Франції, Швеції, Фінляндії. Радіація проникла в атмосферу всієї північної півкулі.

В Україні забрудненими виявилися 2294 населені пункти, більше 50 тис. квадратних кілометрів у 12 областях – Київській, Житомирській, Чернігівській, Вінницькій, Рівненській, Черкаській, Хмельницькій, Івано-Франківській, Волинській, Чернівецькій, Сумській, Тернопільській. Потерпіли понад 3,2 млн. людей, серед них – майже 1 мільйон дітей². Дуже постраждали водойми, особливо річки басейну Дніпра і Прип'яті, що протікають неподалік АЕС, Київське водосховище. Радіоактивні викиди були виявлені в усіх водосховищах Дніпровського каскаду, водою з яких користуються 30 млн. жителів України. Після Чорнобильської катастрофи Україна оголошена зоною екологічного лиха.

Чернігівщина належить до найбільш постраждалих областей України. В 1988 р. була вперше проведена аерогамазйомка території області, за результатами якої складена карта радіаційної ситуації. З цього часу почалося суцільне систематичне обстеження сільськогосподарських угідь, бралися проби з кожних 50 гектарів. На окремих площах щільність забруднення сягала 5–10 кюрі / кв. км. Це стало підставою для визнання Чернігівщини забрудненою територією: 91 населений пункт п'яти районів увійшов до переліку таких, що зазнали радіаційного впливу, затвердженого постановою Ради Міністрів УРСР від 14 грудня 1989 р. № 315 “Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС”³. Оскільки це не відбивало реального становища, перелік був розширений і у постанові Кабінету Міністрів УРСР від 23 липня 1991 р. № 106 бачимо 251 село, містечко, місто Чернігівщини, в тому числі: у зоні безумовного відселення – 2, у зоні добровільного відселення – 61, у зоні посиленого радіаційного контролю – 188⁴. Крім того, новий перелік містив 66 населених пунктів області, визначених за соціально-економічним фактором: тобто рівень забруднення ґрунту радіонуклідами не дозволяє віднести ці місцевості до третьої або четвертої зон ураження, але їхні мешканці мають господарські та соціальні зв'язки із забрудненими територіями – діти ходять до шкіл, дорослі працюють у господарствах, розташованих у забруднених зонах тощо.

Радіаційне забруднення негативно впливає на стан здоров'я. В 1996 р. на обліку перебувало 263 тис. жителів області, потерпілих внаслідок аварії, у тому числі 110 тис. дітей, 13 тис. ліквідаторів, 2 тис. інвалідів I категорії⁵. Через 10 років в області проживали 113 тис. постраждалих, з них 28 тис. дітей, 5 тис. інвалідів; було 246 населених пунктів розташованих в зонах радіоактивного забруднення⁶. Зменшення числа постраждалих пов'язане з великою смертністю людей, а також тим, що діти, які досягли 18-річного віку, втрачають свій статус.

Світове співтовариство швидко відреагувало на трагічну ситуацію, викликану вибухом на ЧАЕС. Одночасно з проявами тривоги з боку урядів і міжнародних організацій була висловлена готовність надати допомогу в подоланні наслідків аварії. Численні пропозиції надходили з Японії, США, Німеччини, Швейцарії, Швеції тощо.

У грудні 1990 р. 45-а сесія Генеральної Асамблеї ООН прийняла резолюцію про міжнародне співробітництво у справі пом'якшення і подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Були створені відповідні комітет і робоча група. В 1995 р. в Україні працювали майже 50 програм, у фінансуванні яких брали участь такі міжнародні інституції, як ВООЗ, МАГАТЕ, ЮНЕСКО, Європейська комісія, а також інвестори зі США, Німеччини Канади, Японії⁷.

За рахунок Японії в 1991 р. в м. Коростені та на базі Київської обласної лікарні № 2 були створені діагностичні центри для обстеження дітей, що проживають на забрудненій території. У листопаді 1994 р. Організацією з гуманітарних питань Єврокомісії Інститутів ендокринології та обміну речовин передане діагностичне та лікувальне обладнання вартістю 800 тис. доларів США. 26 квітня 1996 р. на заклик ЮНЕСКО більш як у 500 містах 40 країн відбулися дзвоніві концерти у пам'ять жертв аварії. До 10-ї роковини трагедії за програмою "ЮНЕСКО–Чорнобиль" були реалізовані 30 проектів, на які витрачені 9 млн. доларів, в тому числі створені 9 реабілітаційних центрів (три в Україні – у Славутичі, Бородянці, Іванкові)⁸. У квітні 2006 р. Китай підписав угоду про надання Україні цільової безоплатної допомоги в розмірі 1,2 млн. доларів для придбання медичного обладнання, ліків, спеціальних засобів захисту для працівників станції⁹.

Благодійну допомогу надавали також вітчизняні організації, установи, фонди, пересічні громадяни. В перші ж дні після аварії в багатьох трудових колективах Чернігівщини почали збирати кошти у фонд допомоги постраждалим, перераховувати до нього одноденний заробіток, премії. В "Деснянській правді" з'явилися постійні рубрики "У фонд допомоги" та "Чернігівці – чорнобильцям". Наведемо декілька прикладів: працівники заводу "Жовтневий молот" передали одержану ними Першу грошову премію Держагропрому СРСР – 5800 руб.; колектив науково-виробничого об'єднання "Хімтекстильмаш" перерахував одноденний заробіток, 800 руб. премії та 1276 руб., зароблених під час сільськогосподарських робіт у колгоспі імені Фрунзе Чернігівського району; 2600 руб. премії та 5000 руб. одноденної зарплати надійшли від Чернігівської фабрики гумо-технічних виробів¹⁰.

У військово-історичному відділі Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського серед документів ветерана Великої Вітчизняної війни, учасниці боїв під Москвою та Кенігсбергом Н.І. Апостолової зберігається довідка-підтвердження ошадної каси про внесення Ніною Іванівною 200 руб. у фонд допомоги постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС¹¹. Ще один цікавий документ експонується в розділі, присвяченому Я.Б. Давідзону, фотокореспонденту, який в роки Великої Вітчизняної війни як представник газети "За Радянську Україну" перебував у Чернігівському обласному з'єднанні партизанських загонів. В 1986 р. побачила світ книга Якова Борисовича "Орлята партизанських лісів", за яку автор був удостоєний звання лауреата республіканської комсомольської премії імені М. Островського. Грошову винагороду премії Я. Давідзон віддав на ліквідацію наслідків

аварії (копія його заяви про це до Центрального комітету ЛКСМ України представлена в музеї¹²).

Чернігівці, як і представники інших областей і республік СРСР, допомагали не лише грошима – вони брали участь у приборканні зруйнованого реактора, проведенні дезактивації забруднених об'єктів і територій, евакуації населення.

В березні 1990 р. в Чернігові утворилася обласна філія Всесоюзної (нині – Всеукраїнської) громадської організації “Союз Чорнобиль України”. Основне її завдання – захист законних прав громадян, постраждалих внаслідок аварії, ліквідаторів та членів їхніх сімей, надання систематичної соціальної, матеріальної, медичної допомоги шляхом співпраці з підприємствами, установами, громадськими і політичними фундаціями, органами влади тощо. З моменту створення і до сьогодні Чернігівську обласну організацію Союзу очолює Анатолій Михайлович Лігун. В 1993 р. на її базі виникло обласне відділення Українського національного фонду допомоги інвалідам Чорнобиля на чолі із заступником А.М. Лігуна – Є.Г. Сонником¹³.

На початку 1990-х рр. за сприяння Народного Руху України 650 чернігівських дітей провели новорічні свята в родинях, що мешкають у Львівській та Івано-Франківській областях. З року в рік Союз надає адресну матеріальну допомогу сім'ям, які втратили годувальника, інвалідам, дітям-сиротам та інвалідам, для чого її представники М.Є. Філіпов, І.О. Дрижак, В.І. Бондаренко, І.І. Труханов, С.В. Хмельницький активно працюють над залученням гуманітарної допомоги. Наприклад: з Німеччини у 2000 р. надійшли продукти харчування, взуття, медичне обладнання (воно передано до Корюківської центральної районної лікарні) загальною вартістю 37 тис. марок, а в 2001 р. ще дві тонни ліків на суму 260 тис. грн., які були передані обласному центру радіаційного захисту населення¹⁴.

В 2000 р. Союз разом з лікарнею Управління міністерства внутрішніх справ у Чернігівській області здійснив реконструкцію відділу лікування чорнобильців – працівників міліції та пожежників, надавши для цього 20 тис. доларів США¹⁵. В 2001 р. за його підтримки новітнє стоматологічне обладнання отримав Чернігівський обласний центр радіаційного захисту населення.

Для лікування інвалідів-чорнобильців Союз щороку закуповує шприци і крапельниці на 3–4 тис. грн., виділяє кошти на лікування та проведення операцій у провідних науково-медичних інститутах і центрах, плідно співпрацює з аптечними мережами “Ліки України” та “Чернігівфармація” по забезпеченню ліками за безкоштовними рецептами. Оперативна адресна допомога Союзу врятувала життя багатьох дітей. Так, протягом трьох років оплачувалося перебування дівчинки з Корюківського району в Київському науково-медичному центрі “Істина”, був придбаний за три тисячі гривень слуховий апарат для дитини з Носівки.

“Союз Чорнобиль України” опікується не лише медико-соціальними проблемами, а й духовними потребами мешканців радіоактивно забруднених територій: в 2003 р. після реконструкції відновила роботу Свято-Іллінська церква у Чорнобилі – єдиний діючий храм у зоні відчуження, до неї була передана часточка мощів свт. Феодосія; долучився він і до спорудження церкви свт. Феодосія у Чернігові (святитель Феодосій вважається небесним захисником від впливу радіації)¹⁶.

Шляхетну справу допомоги постраждалим робить обласне відділення Дитячого фонду, створеного в 1989 р., програми якого спрямовані на полегшення долі дітей – сиріт, інвалідів, чорнобильців, підтримку багатодітних родин. В 1997 р. напередодні Міжнародного дня захисту дітей Фонд подарував 1-й дитячій поліклініці Чернігова сучасний діагностичний апарат з усім необхідним устаткуванням для обстеження “чорнобильських” дітей¹⁷.

Окремий напрямок роботи Фонду – оздоровлення дітей за кордоном. Багато років

триває плідна співпраця з італійськими благодійними асоціаціями, які направляють юних “чорнобильців” на медичне обстеження і лікування, уважно стежать за станом їхнього здоров’я. В Італії діти живуть у родинях, оточені увагою і турботою, причому італійська сім’я виборює право опікуватись українськими дітьми через суворий конкурс – участь у благодійній діяльності. Спілкування часто продовжується і після повернення дітей додому. В 2002 р. представники асоціації “Касаго Бріанца” відвідали Козелеччину – найбільш уражений радіацією район Чернігівської області, побували в навчальних закладах, познайомилися з умовами життя своїх підопічних. На початок 2006 р. завдяки підтримці 13 благодійних італійських організацій у цій середземноморській країні відпочили і пройшли курс лікування 12 тис. дітей з Чернігівщини¹⁸.

У 20-у річницю Чорнобильської аварії мешканці багатьох італійських міст і містечок на заклик організації “Касаго кличе Чорнобиль”, яку очолює Армандо Кріппа, запалили на підвіконнях своїх осель свічки на знак солідарності з народом України.

Італійці долучилися до ремонту та оновлення Замглайського ПТУ у Ріпкинському районі, реконструкції Вергіївського дитячого садка Ніжинського району, зміцнення навчальної бази шкіл-інтернатів у Яблунівці Прилуцького та Комарівці Борзнянського районів, покращання умов лікування в дитячому відділенні обласної психоневрологічної лікарні¹⁹.

Значну допомогу надають благодійники з Німеччини. В 1993 р. чернігівські медики за рахунок німецької сторони стажувалися в Меммінгені – місті-побратимі Чернігова, а професор Рудольф Паргофер провів у міській лікарні № 2 кілька показових операцій. В 1996 р. на базі цієї лікарні відбулася міжнародна науково-практична конференція, яку профінансував підприємець з Меммінгена – Герман Пфайффер. Німеччина також займається оздоровленням українських дітей: з 1990 р. завдяки “Кіндершупцбунду” (Спілка захисту дітей) та її голові Рут Вюрфель чернігівські діти відвідують Меммінген²⁰.

У квітні 1990 р. перша група чернігівських дітей прилетіла на Кубу, а вже до кінця року в цій далекій країні побувало понад 2 тис. юних жителів області, серед яких онкологічні хворі, в тому числі з гострою лейкемією. Опікувалися ними Центральний дитячий клінічний госпіталь “Віліам Сопер” та піонерський табір імені Хосе Марті. Термін перебування становив 45 днів²¹. Маленька острівна не найбагатша країна світу продемонструвала найвищі зразки гуманізму і шляхетності, проголосивши устами Надзвичайного і Повноважного посла Республіки Куба в Україні Серхіо Лопеса Брієля під час його перебування в Чернігові: “Діти для нас не мають національності. Ми будемо продовжувати їх лікувати доти, поки Україні це необхідно”²².

Серед інших організацій, діяльність яких спрямована на надання допомоги постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС, варто відзначити Всеукраїнський фонд “Єдність”, відділення якого діє в Корюківці²³.

Прикладів добротності можна навести дуже багато, адже, як відзначалось на Міжнародній конференції “Двадцять років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє”: “Глобальний масштаб Чорнобильської трагедії не визнає національних кордонів і сьогодні піднімається над політичною кон’юнктурою, переконує у необхідності використання всіх можливостей міжнародного співробітництва для вирішення великої кількості проблем, що постали і, безумовно, ще постануть”²⁴. На відстані 20 років постає розуміння того, що співробітництво повинне перейти в іншу площину: на порядок денний постає питання не просто допомоги потерпілим, але регенерації забруднених територій, а це – широке поле діяльності для благодійників.

¹ Чорнобиль: десять років подолання. – “Чорнобильінтерінформ”, 1996. – С. 4.

- ² Коріння Чорнобильської трагедії: питання безпеки атомної енергетики мовою документів // Український історичний журнал. – 1993. – № 3. – С. 31.
- ³ Заєць О. У регіоні, де живемо // Деснянська правда. – 1996. – 2 квітня.
- ⁴ Петровська О. Звуження Чорнобильських зон нагадує концепцію “вирівнювання лінії фронту” // Гарт. – 1998. – 18 вересня.
- ⁵ Завертай С. Пора випробувань і надій // Деснянська правда. – 1996. – 27 квітня.
- ⁶ За Чорнобильською програмою // Деснянська правда. – 2006. – 11 квітня.
- ⁷ Чорнобиль: десять років подолання. – С. 37.
- ⁸ Позднякова О. Дзвони пам’яті // Деснянська правда. – 1996. – 25 квітня.
- ⁹ Китай – чорнобильцям // Деснянська правда. – 2006. – 27 квітня.
- ¹⁰ Деснянська правда. – 1986. – 21 травня.
- ¹¹ Військово-історичний музей – відділ Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського (далі – ВІВ). – Інв. № А–783.
- ¹² ВІВ. – Інв. № НВМ–929.
- ¹³ Відлуння квітня 1986 року. – К., 2004. – С. 314, 329.
- ¹⁴ Лигун А. Підтримка потрібна живим // Чернігівські відомості. – 2001. – 20 квітня.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Відлуння квітня 1986 року. – С. 332, 370.
- ¹⁷ Потапенко Л. Чужих дітей не буває // Чернігівські відомості. – 1997. – 30 травня.
- ¹⁸ Руденко М. “Благотворительность” – значит творить добро // Пульс недели. – 1999. – 24 декабря; Мазур А. Дякуємо, Аміго // Чернігівські відомості. – 2000. – 28 квітня; Божко І. Італійці на Козелеччині // Новини Придесення (Козелець). – 2002. – 18 травня; Муха Е. “Касаго кличе Чорнобиль” // Деснянська правда. – 2006. – 27 квітня.
- ¹⁹ Муха Е. “Касаго кличе Чорнобиль”.
- ²⁰ Далекий і близький Меммінген // Чернігівські відомості. – 1997. – 30 травня; Костянова Л. Про німецьку пунктуальність // Гарт. – 1998. – 4 вересня.
- ²¹ Закусило С. Дорога надії: кубинські лікарі допомагають українським дітям із забрудненої радіацією зони // Радянська Україна. – 1990. – 7 грудня.
- ²² Колесник С. Viva Cuba // Черниговский полдень. – 1998. – 27 декабря.
- ²³ Сизьон М. Кризові ситуації і “Sasha” // Чернігівські відомості. – 2002. – 5 квітня.
- ²⁴ “Трагедія не визнає національних кордонів”: Президент України Віктор Ющенко про Чорнобильські проблеми // Деснянська правда. – 2006. – 26 квітня.